

מאמר ראשון בסידרה: איך הפך מכונאי קס

אייכמן:

שהם תורשתיים, יתכן שהם פרי חינוך קלוקל, תוצאת הפחדים המצטברים שנשמתו של ילד המוכה והגורס עליידי המבוגרים. בימים כתיקונם, בחברה מסודרת, אין אינסטינקטים אלה יכולים לפרוץ החוצה. הם כבולים באויקי המוסר, התרבות, החינוך. מן הרגע הראשון בו נתון האדם להשפעה, הוא לומד כי החברה אוסרת עליו להיכנע ליצר הרע. עשרת הדיברות, חוק המדינה, רצון החברה — כל אלה מעצבים את הכרתו ומכריחים אותו ללכת בתלם, ורק פושעים מעטים מעזים לצאת ממנו.

מה קורה כאשר נעלמים לפתע כבלי החברה? כאשר האדם נוכח פתאום לדעת כי החברה שוב אינה מביטה בעין זועמת על רצח ושוד? כאשר החברה אימרת לו כי חובה פאטריסטי (או דתית, או מעמדית) היא להרוג ולענות ולהשמיד ולהתעולל? כאשר היחיד מרגיש שמוותר לו לספק את כל תאחיתו הכמוסות, מבלי להיות מנודה עליידי הכלל?

יחידים ידעו לעמוד בפני הפיתוי. אולם הרוב הגדול של הבריות יהפוך במהרה לפראי אדם — תחילה היסודות הפליים, אחר-כך הסאדיסטים החולניים. לבסוף ההמון הגדול של אנשים „נורמליים“, אשר בכל תקופה אחרת היו סולדים מעצם רעיון האלימות הזאת. איך עוברת חברה שלמה לאורגיה של סאדיזם? איך מתמסרת חברה מתוקנת לקיום חסר-מוסר, הסותר את כל האינסטינקטים האחרים? כדי לחולל מהפכה כזאת, דרוש רעיון מלהיב, אמונה קנאית, אידיאולוגיה המצדיקה את כל הזוועות למען אידיאל נשגב.

בחסות אידיאולוגיה כזאת יכולים ההמונים — המורכבים מאנשים קטנים, אכולי פחדים היומיום — לפרוק בלב שלם את עול מצות-המוסר, להתעולל בתאחה סאדיסטי במיעוט חסרי-הישע. זה יכול להיות מיעוט דתי, הכופר באמונת הרוב — כמו בימי האינקוויזיציה הספרדית, שהרגה את הכופרים בעינויים מחרידים. זה יכול להיות מיעוט חברתי — כמו הקולאקים, האיכרים האמידים שמיליונים מהם הושמדו על-ידי סטאלין, ולאחר מכן על-ידי מאו טסהרנג. וזה יכול להיות מיעוט לאומי או ערתי. באירופה הנוצרית, היו היהודים תמיד המיעוט האידיאלי לפגיעה.

השמדה במקום נצחון

מי שחוקר כיום את תולדות ההשמדה, יתהה על עובדה מרכזית אחת המוזקרת לעין: השמדה זו לא היתה אפסרית לולא האמינו מבצעה באמונה מטורפת שהם ממלאים משימה חשובה ביותר.

ששה מיליוני היהודים נקטלו באמצע המלחמה הגדולה ביותר בתולדות האנושות. מאז שנת 1941, לחמה גרמניה בשתי חזיתות, נגד אויבים איריים, אשר כוחם עלה בהתמדה. היה עליה לאמץ כל שריר, כל חייל, כל קרון-רכבת, כל סיפת דלק היו חיוניים למאמץ הטוטאלי.

במצב זה הוגשם „הפתרון הסופי“ של בעיית-היהודים. מיליוני יהודים טולטלו לאורכה ולרוחבה של אירופה אל מחנות-ההשמדה, בקרנות שהוצאו מן השרות המלחמתי. תנועת רכבות-הממת שיבשה את כל מערך התחבורה של המדינה הלוחמת. עסקו במלאכה רבבות צעירים בריאים, שיכלו לאיים את הקחים המדולדלים בחזיתות.

יתר על כן: היהודים המושמדים יכלו לעבוד. פה ושם גם גויסו לעבודת-פרך למען המאמץ המלחמתי. קצינים רבים דרשו להפסיק את השמדת כוח-העבודה היקר. אולם הצמרת הנאצית — מהיטלר ועד אייכמן — פסלה רעיון זה. בכל מקום בו נוצרה סתירה בין רצון-ההשמדה לבין הצורך בעובדים, ניצחה ההשמדה. מיליוני פועלים פוטנציאליים הורעלו בתאי-הגזים כאשר הרייך השלישי החל מתמוטט מחוסר ידיים עובדות.

מכל הבחינות ההגיוניות היה זה טירוף. אולם לא בעיני הנאצים. כי לגביהם לא היתה השמדת היהודים דבר שבמותרות, צד משני של פעולתם. בשבילם היא היתה העיקר — מטרה חשובה לא פחות מעצם נצחונם במלחמה. לא חסרו נאצים שהאמינו כי השמדת היהודים חשובה אף מן הנצחון — וכי כדאי לסכן את הנצחון למענה.

צריכים לתפוס תופעה זו כדי להבין אם עצם מהותו של האינטרמצו הנאצי בהיסטוריה האנושית. תורת-הגזע ושנאת-היהודים, שני האחים התאומים של הרעיון הנאצי, עמדו במרכזו. רבים סברו בשעתו כי היו אלה המצאותיהם של תועמלנים ציניים בלבד, שהטיפו תורה זו להמונים הגרמניים מבלי להאמין בה בעצמם. אין זו אמת. המנגנון הנאצי —

הפירד כפי שהוא אהב להצטלם, כשהוא מוקף בכל פמליתו. כל הנאצים אהבו להבריך במדיהם, אם כי כימעט כולם באו ממוצא בורגניזערי. כמו היטלר, שהיה טוראי ראשון בצבא הגרמני, היו רובם בעלי דרגות נמוכות בהתחלת הקריירה שלהם.

מאת אורי אבנרי

הנה הוא עומד — גבר רגיל, לבוש חולצה ומכנסיים, המתחיל להקריח. אילו עבר בהרחב, לא היה איש מסתכל בו פעמיים.

ובכל זאת: זהו אדולף אייכמן, האיש שהחזיק בידיו גורלם של מיליונים, שמילא תפקיד מרכזי באחד הפושעים הנוראים ביותר של כל הדורות.

הדמיון האנושי אינו יכול לתפוס את גודל הפשע. יכול אדם לתאר לעצמו רצח של אדם, אף רצח המוני של עשרות ומאות. יכול הוא להעלות בדמיונו טבח של אוכלוסיית עיר שלמה — כפי שטבח חילי גינגיס-חאן ערים שלמות שנפלו לידוהם. אולם השמדת המיליונים באירופה הנאצית היתה הרבה יותר מזה — תהליך של רציחה מתמדת, שיטתית, מתוכננת, קרתרית, תעשיתית.

מי האיש שניצח על תהליך זה? האם היה זה פושע מנומנטלי, שטן גאוני, צ'סמך-כפול-ששה-מיליון, אישיות אדירה המסוגלת להטביע את חותמה על תקופה שלמה? התשובה היא: לא.

בעוד כמה שבועות, או חודשים, יראו אזרחי ישראל כמו עיניהם. לפניהם יתצב אדם רגיל מאוד, פשוט מאוד, בינוני מאוד.

ואולי זאת העובדה הנוראה ביותר בכל פרשת אייכמן: שלא היתה דרושה אישיות מיוחדת, מיפלת בלתי-נורמאלית, כדי לגצח על השמדה של מיליונים. די היה בפקיד קטן, שעלה באופן מקרי בסולם הקאריירה במנגנון שבראשו עמד בורגניזערי בינוני, חסר ברק ותכונות החורגות מן הרגיל. היינריך הימלר, ראש הו.ס.ס. והגסטאפו, מפקדו של אייכמן.

פושע או מטרופ?

האיש הקטן הזה, הממחר כל כך לשתף פעולה עם שוביו, המקבל את גורלו בהכנעה רבה כזאת — נאשם בהשתתפות בפשע חסר-תקדים.

עצם המילה „פושע“ נראית מזורה כשהיא באה להגדירו. „פושע“ הוא אדם המורד נגד החברה והמפר את חוקיה. הפסיכולוגיה החדישה מלמדת שכמעט כל פושע הוא פסיכופאט, אדם שתסביכיו דוחפים אותו להפר את מוסכמות החברה. הוא רוצח או שודד מפני שהוא יודע כי החברה מתנגדת לכך, והוא רוצח להתנגס בחברה שקיפחה אותו בילדותו, ולדעתו, עשתה לו עוול אחר.

אולם אייכמן וחבריו לא מרדו נגד החברה שלהם. הם לא מרדו נגד שום מוסכמות בחברתם. להיפך: הם מילאו את פקודותיה של הממשלה החוקית של הרייך הגרמני — ממשלה שזכתה בראשית 1933 לרוב קולות בבחירות דמוקרטיות.

גם קשה לכנות את אייכמן וחבריו בתואר „מטרופים“. מטרופ הוא אדם בלתי-נורמאלי — אדם חולה-רוח מרוב בנייה-אדם הסובבים אותו. ההיסטוריה מכירה גם גילויים של טירוף-מוני, כשערים שלמות נתפסו בשעה חלופת לטירוף מיסטורי. אולם גם כך היה הטירוף אי בתוך עולם נורמאלי.

ואילו המשטר, שאייכמן פעל בשליחותו, לא היה אי. הוא שלט במשך 12 שנה באחת האומות הגדולות בעולם; ובמשך חמש שנים של מלחמה, מנפילת פאריס עד לכיבוש ברלין, היה שליטי-יחיד על מיטב ארצות-התרבות של אירופה. אם היו מנהיגיו ופקידיו מטרופים, הרי לא היה זה טירוף רגיל.

אייכמן איננו „פושע“ במובן המקובל של המילה, ואף לא „מטרופ“ במובן הרגיל. הוא יציר תקופתו ומשטר. כאשר יעמוד בחדשים הקרובים בפני חוקריו ושופטיו, איאפשר יהיה להבינו נכונה מבלי להבין תקופה זו ומשטר זה.

חיה בכל אדם

דוד החוקרים של התקופה הנאצית — קונראד היידן, הביוגרף של היטלר — המשיל פעם משה מדכא כדי להסביר את התבהמות אנשי הו.ס.ס. במחנות-הריכוז.

„קחו“, אמר, „מאה אנשים ותנו להם כמה אנשים חסרי-ישע כדי להכותם. תחילה יכו רק אחד או שניים. האחרים יעמדו מן הצד. אך בהדרגה יצטרף עוד אחד ועוד אחד למכים. בסוף יכו כולם בהתלהבות את הקרבנות חסרי-המגן.“

לא היה צורך לחיות בגרמניה הנאצית כדי להבין את האמת העמוקה שבמשל זה. די היה להיות חייל ביחידה שניתנה לה האפשרות להתעלל בשבויים או באזרחים אויבים. בתתי-הכרתו של האדם התרבותי מתרצצים דחפים אפלים, תאוות של רצח והשמדה. יתכן

יהודי בינה אחרי טיפוח אוסטריה לגרמניה, בשנת 1938. התמונה מראה בריון נאצי המכריח אזרח אוסטרי-יהודי לטאטא את הרחובות. בתקופה זו כבר שלט אדולף אייכמן שלטון ללא מייצרים על ענייני היהודים באירופה.